

باسمه تعالی

استفتائات خدمات بانکی^۱

• امام خمینی

۱- یکی از کارهایی که بانکها انجام می‌دهند، بازکردن اعتبار برای اشخاص است و منظور این است که معامله‌ای بین یک تاجر و شرکتی خارجی با سرمایه‌ای معین صورت می‌گیرد و عقد آن بسته می‌شود، آنگاه بعد از تمام شدن معامله و تعیین همه جزئیاتی که برای طرفین دخیل است، تاجر آن قرارداد را به بانک آورده و تقاضا می‌کند که بانک، اعتباری برایش باز کند و مقداری از سرمایه و بهای آن کالایی که خریده را به بانک می‌دهد و از آن پس، بانک قائم مقام او شده و بقیه سرمایه را به آن شرکت می‌پردازد و شرکت کالای نامبرده را به نام بانک صادر می‌کند. وقتی کالا به محل رسید، بانک به تاجر نامبرده اطلاع می‌دهد که جنس شما وارد شده، از آن یه بعد کالا- که به نام بانک وارد شده بود- به نام تاجر می‌شود و این وقتی است که تاجر آن باقیمانده را که بانک به شرکت خارجی پرداخته، بپردازد، آنگاه بانک از تاجر تقاضا می‌کند حق العمل او را بدهد و مقدار آن حق العمل بستگی به مدت زمانی دارد که سرمایه بانک معطل شده و ابتدای آن، روزی است که بدهی تاجر را به شرکت خارجی پرداخته تا روزی که آن را از تاجر دریافت می‌کند. حال اگر تاجر، هم تتمه حساب شرکت را به بانک بپردازد و هم حق العمل او را، بانک جنس را تحویل او می‌دهد و اما اگر نپردازد، خود بانک آن جنس را می‌فروشد و سرمایه و سود خود را از بهای آن برمی‌دارد، حال آیا آن سودی که بانک از تاجر می‌ستاند، مطلقاً حلال است یا مطلقاً حرام است؟

جواب: آنچه به عنوان حق العمل و در ازای خدماتی که کرده- مثلاً معامله تاجر را در دفتر خود ثبت کرده و با شرکت نامبرده با نامه و یا تلگراف تماس برقرار کرده، جنس را از آن شرکت تحویل گرفته و به تاجر تحویل داده و خدمات دیگرش- دریافت می‌کند حلال است و آنچه به عنوان بهره و سود سرمایه‌ای که معطل کرده می‌ستاند حرام است. اما اگر آنچه بانک به آن شرکت به عنوان ادای دین صاحب سرمایه می‌پردازد، عنوان قرض داشته باشد، همچنانکه ما در خارج می‌بینیم همین عنوان را دارد، حرام است و همچنین حرام است در صورتی که عنوان قرض نداشته باشد. بلکه ادای دین تاجر بوده باشد یعنی بانک

^۱ . کلیه دیدگاه‌های مراجع معظم تقلید که در این نوشتار بیان شده است از کتاب «معاملات بانکی از منظر مراجع تقلید» نوشته حجت‌الاسلام والمسلمین سید عباس موسویان نقل گردیده که توسط انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی چاپ شده است. لازم به ذکر است در این نوشتار، نظرات مراجع تقلید به صورت مختصر بیان شده است؛ از این رو جهت دریافت اطلاعات تفصیلی به اصل کتاب مراجعه فرمایید.

بدهکاری تاجر را بدهد و تاجر بدهکار بانک بشود آنگاه بانک مبلغی اضافه بر داده خود از او بگیرد صرفاً به خاطر اینکه پرداخت بدهی خود را تأخیر انداخته، و اما اینکه بانک مال التجاره تاجر را خودش بفروشد در صورتی که در ضمن قرارداد، اجازه چنین کاری شرط شده باشد اشکالی ندارد، زیرا برگشت این شرط به این است که تاجر بانک را در فروختن کالایش وکیل خود کرده باشد پس هر کسی می‌تواند آن کالا را از بانک خریداری کند.^۱

۲- یکی دیگر از کارهایی که بانک‌ها و مؤسساتی نظیر آن انجام می‌دهند، کفالت است، به این شرح که مثلاً شخصی می‌خواهد بنایی از قبیل پل یا چیز دیگر به وسیله استادکاری بنا کند، و استادکار متعهد می‌شود کار او را به پایان برساند، آنگاه بانک و یا مؤسسه‌ای دیگر برای صاحب کار، متعهد کفالت استادکار می‌شود؛ یعنی ضامن می‌شود که اگر استادکار، بنا را به پایان نرساند بانک فلان مبلغ را به وی بدهد و پس از پرداخت آن به صاحب کار، آن مبلغ را به اضافه حق‌العامل یعنی کفالتش، از استادکار بستاند، و علی‌الظاهر این کفالت که برگشتش به این است که اگر کفیل به تعهد خود وفا نکرد، بانک متعهد به ادای آن باشد، کاری است صحیح و حق‌العاملی هم که به ازای کفالتش و یا ثبت در دفتر و خدمات دیگرش می‌گیرد، جایز است و چون کفالت و خدماتش با اذن استادکار بوده، می‌تواند در آخر به او رجوع نموده آنچه را که به صاحب کار داده است از او بگیرد و استادکار نمی‌تواند از پرداخت آن امتناع ورزد.^۲

۳- یکی دیگر از کارهای بانک‌ها حواله‌هاست، که گاهی آن را صرف برات هم می‌گویند. و آن عبارت است از اینکه شخصی (که می‌خواهد پول خود را با خود به سفر نبرد) پول را به بانکی یا تاجری می‌دهد و از او براتی بر سر بانک یا تاجری که در شهر دیگر است- که وی می‌خواهد به آنجا برود- می‌گیرد، و بانک در ازای آن برات و حواله، مبلغی معین را از وی می‌ستاند، گرفتن این مبلغ اشکالی ندارد، حال چه اینکه دادوستد برات عنوان بیع داشته باشد و چه عنوان قرض. همچنین اگر گرفتن آن مبلغ، عنوان حق‌العامل داشته باشد، اشکال ندارد. اما اگر پولی به تاجر و یا بانک محل ندهد، بلکه بخواهد از او مبلغ معینی را بگیرد و او- یعنی تاجر و یا بانک محلی- حواله‌ای به وی بدهد که برود در شهر دیگر و آن مبلغ را از بانک و یا تاجر آنجا تحویل بگیرد و بانک محلی در ازای این کار، خود مبلغ معینی را اضافه بگیرد چند صورت دارد: یکی اینکه خواسته باشد مثلاً ۹۵۰ تومان محل را به ۱,۰۰۰ تومان شهر دیگر بفروشد تا بانک محل حواله‌ای به وی بدهد بر سر بانک شهر دیگر، در این فرض صحیح است و اشکالی نیست، اما به شرط اینکه منظور از این کار فرار از ربای قرضی نباشد. صورت دوم، این است که خواسته باشد بدون قصد فرار از ربا، قرضی از بانک و یا تاجر گرفته باشد، لکن زیادی را در قرارداد شرط نکند بلکه آن مبلغ اضافی را به عنوان حق‌العامل از او بگیرد، این صورت نیز خالی از اشکال است. صورت آخر اینکه اگر قرضی با شرط گرفتن مبلغی اضافی باشد، ربای قرضی بوده و حرام است، هر چند که قرارداد گرفتن مبلغ اضافی به تصریح نباشد بلکه قراردادی ارتکازی

۱- امام خمینی، ترجمه تحریرالوسیله، جلد ۴، مسائل مستحدثه، بانک‌ها، مسئله ۸.

۲- امام خمینی، ترجمه تحریرالوسیله، جلد ۴، مسائل مستحدثه، بانک‌ها، مسئله ۹.

باشد، اما اصل قرض صحیح است.^۱

• آیت الله خوئی

۱- از خدماتی که بانک انجام می‌دهد، وصول کردن سفته‌های مشتری‌ها می‌باشد، به این ترتیب که قبل از سررسید آن، وجود آن سفته را در آن بانک و شماره و مقدار و سررسید آن را به متعهد و امضاکننده سفته اعلام و ابلاغ می‌کنند تا متعهد سفته خود را برای پرداخت آن سررسید آماده کند و پس از وصول سفته مبلغ آن را در حساب مشتری منظور می‌کند و یا نقداً به مشتری می‌پردازد و برای این خدمت کارمزد دریافت می‌کند. از این قبیل است وصول کردن چک‌هایی که مشتری‌ها در بانک می‌گذارند و چنانچه چکی به عهده بانکی در شهر دیگر باشد و بانک آن چک را برای مشتری وصول کند، از مشتری کارمزد می‌گیرد. این عمل بانک که وصول کردن سفته و یا چک‌ها برای مشتریان بوده باشد، جایز است و گرفتن کارمزد نیز برای این عمل جایز می‌باشد؛ به شرط اینکه بانک فقط در گرفتن اصل مبلغ سفته و یا چک دخالت داشته باشد و اما چنانچه برای آن مبلغ سود و فایده نزولی قرار داده باشند، در این صورت تصدی بانک جایز نمی‌باشد و گرفتن کارمزد برای وصول مبلغ سفته و یا چک، از نظر فقهی از باب جعاله می‌باشد.^۲

۲- گاهی متعهد سفته پولی در نزد بانک دارد و در آن سفته قید شده است که سررسیدش به آن بانک مراجعه کند و بانک مبلغ سفته را از حساب او برداشت کرده و به طلبکار نقداً بپردازد و یا در حساب طلبکار منظور نماید و این کار به این معنی است که متعهد سفته طلبکار خود را به بانک حواله کرده و چون در نزد بانک پول داشته و بانک بدهکار او می‌باشد، عمل حواله صحیح بوده و احتیاج به قبول ندارد و بر این فرض جایز نیست که بانک برای پرداخت بدهی خود کارمزد دریافت کند و گاهی به طوری که قبلاً اشاره شد، مشتری سفته را بدون اینکه حواله‌ای از جانب متعهد شده باشد، جهت وصول به بانک می‌دهد و گفتیم که گرفتن کارمزد در این صورت جایز است و صورت سومی هست و آن اینکه متعهد سفته، بدون آنکه پولی در بانک داشته باشد و بانک به او بدهکار باشد، مبلغ سفته را به بانک حواله می‌کند و بانک نیز این حواله را قبول می‌کند و مبلغ آن را می‌پردازد و بابت قبولی حواله از متعهد سفته، کارمزد می‌گیرد و گرفتن این کارمزد نیز جایز است.^۳

۳- کسی که بدهکار کسی است، می‌تواند طلبکار خود را با صادر کردن چکی و یا به وسیله دستور کتبی به بانک حواله کند که مبلغ بدهی او را بانک به طلبکار بدهد، مانند اینکه اگر تاجر، کالایی از خارج بخرد، تمام بهای آن و یا مقداری از بها را نداده باشد و به فروشنده مدیون باشد و به بانک مراجعه می‌کند که بدهی

۱- امام خمینی، ترجمه تحریرالوسیله، جلد ۴، مسائل مستحدثه، بانک‌ها، مسئله ۱۰.

۲- آیت‌الله خوئی، توضیح‌المسائل، مسائل متفرقه، مسئله ۱۴.

۳- آیت‌الله خوئی، توضیح‌المسائل، مسائل متفرقه، مسئله ۱۵.

او را به وسیله شعبه و یا طرف حساب خود در شهر فروشنده کالا به او بپردازد و حواله‌دهنده، مبلغ طلب فروشنده را به پول کشور خود به بانک می‌پردازد و یا می‌نویسد از حساب جاری او برداشت کند. در این کار دو حواله انجام می‌شود: یک حواله بدهکار طلبکار خود را به بانک که به جای او بانک بدهکار طلبکار او می‌شود. دوم: حواله بانک طلبکار را به شعبه خود در خارج و یا بانک دیگری که طرف حساب این بانک می‌باشد، هر دو حواله شرعاً صحیح است.

جایز است که بانک در مقابل عمل انجام حواله، کارمزد و حق‌العمل از حواله‌کننده بگیرد، چون حق دارد از انجام عمل حواله خودداری کند، پس جایز است که برای تنازل از این حق و انجام حواله، کارمزد دریافت بدارد، ولی در صورتی که از طرف بدهکار، دستوری به بانک داده نشده بود و خود بانک بدهی او را پرداخت و وفا کرده است، جایز نیست کارمزد بگیرد، چون جایز نیست بدهکار، چیزی بابت وفای دین خود در محل خود بگیرد، ولی چنانچه بدهکار، پولی نزد بانکی که به او حواله کرده نداشته باشد و بانک بدهی او را بپردازد، چون در ذمه بانک چیزی نداشته، جایز است که بانک در مقابل قبولی حواله، کارمزد دریافت کند و چون قبول حواله بر بانک واجب نبوده و می‌توانست از آن خودداری کند، بنابراین می‌تواند در مقابل تنازل از این حق و انجام عمل حواله، مبلغی کارمزد بگیرد.^۱

• آیت الله بهجت

۱- اعتبارات بانکی: قبل از بیان مسائل، بخشی از آنچه به عنوان اعتبارات بانکی و مقررات صادرات و واردات معمول و متعارف است، بیان می‌شود.

واردات کالا: کسی که بخواهد جنس و کالای اجنبی را از کشورهای خارجی وارد کند، باید بنا بر مقررات بین‌المللی در نزد یکی از بانک‌های کشور واردکننده کالا، گشایش اعتبار کند و بانکی که در نزد او گشایش اعتبار شده، متعهد می‌شود که پس از انجام گرفتن مقدمات معامله بین طرفین فروشنده و خریدار، چه از طریق مکاتبه یا از طریق نمایندگی فروشنده در کشور خریدار، به موجب فاکتور صادر شده از طرف فروشنده، با تمام مشخصات و اوصاف کالای مورد معامله از جهت کیفیت و کمیّت، مبلغ مورد اتفاق طرفین را به وسیله بانک کشور فروشنده به فروشنده بپردازد، و با این اقدام ده درصد یا بیست درصد کل بهای موردسفرارش را از سفارش‌دهنده دریافت می‌کند تا تمامیت معامله را از طرف خریدار به فروشنده اعلام، تا اسناد حمل را جهت دریافت بهای کالا به بانک تحویل دهد و با تحویل گرفتن اسناد حمل کالا بر طبق مشخصات مذکور در موقع گشایش اعتبار، تمام مبلغ را به فروشنده می‌پردازد.

صادرات کالا: کسی که بخواهد جنس و کالایی را به خارج از کشور صادر کند، باید طبق مقررات، اعتباری در بانک گشایش شود تا بانک طبق تعهد خود نسبت به پرداخت قیمت کالا و دریافت اسناد بر حسب

۱- آیت‌الله خویی، توضیح‌المسائل، مسائل متفرقه، مسئله ۲۳.

مقررات جاری اقدام نماید و در نتیجه، عمل بانک در هر مورد صادرات و واردات یک چیز است و در واقع فرقی با هم ندارد و بر اساس تعهد پرداخت، مبلغ کالای مورد معامله و گرفتن اسناد حمل و تحویل آن به سفارش‌دهنده انجام می‌گیرد.

یک نوع دیگر از اعتبار بانکی آن است که فروشنده کالا و یا نماینده او صورت و قائمه کالا را با ذکر تمام مشخصات آن از لحاظ کمی و کیفی، بدون اینکه قبلاً مذاکره و معامله‌ای با طرف مقابل، یعنی خریدار، انجام داده باشد، به بانک می‌فرستد و به بانک وکالت می‌دهد که اسناد را به طرف مقابل که خریدار باشد، عرضه کند. اگر خریدار به قیمت عرضه شده قبول کرد، تقاضای گشایش اعتبار می‌کند و آن موقع بانک بر حسب مقررات خود با دریافت ده درصد یا بیست درصد، مثلاً از مبلغ قیمت کالا، قرارداد انجام معامله را با خریدار می‌بندد و تعهد می‌کند که تمام مبلغ را به فروشنده پرداخت نماید و اسناد حمل آن را گرفته و به خریدار تسلیم نماید.

مجموع کارهایی که در مورد گشایش اعتبارات بانکی در قسمت بالا گفته شد، در صورتی که کشور صادرکننده و واردکننده، دولتی داشته باشد و آن را به منزله یک نفر مالک شخصی فرض کنیم و بانک به منزله وکیل آن شخص باشد، به این معنی که اجرای معاملات خاص، بانک به عنوان وکیل دولت مشغول این عملیات می‌شود و کارهایی که وکیل می‌تواند انجام دهد به عهده می‌گیرد، در صورتی که حلال بودن پول‌های بانک معلوم باشد و معاملات و عملیاتی که بانک انجام می‌دهد، از تمام جهات حلال و جایز باشد، گشایش اعتباراتی که گفته شد، بی‌اشکال است.^۱

۲- جایز است بانک برای انجام عمل گشایش اعتبار و تعهدات مربوطه، مبلغی از سفارش‌دهنده و خریدار به عنوان کارمزد دریافت کند و این عمل بانک را می‌توان از نظر شرعی، نوعی عقد جعاله دانست، یعنی سفارش‌دهنده با بانک قرار می‌گذارد که اگر بانک عمل گشایش اعتبار را برای او انجام دهد، مبلغی را به عنوان کارمزد به بانک بپردازد، و بانک پس از انجام عمل گشایش اعتبار، حق دارد که آن مبلغ را از او دریافت کند.^۲

۳- اگر بانک بر حسب عمل تقاضای سفارش‌دهنده مبلغ کالای مورد سفارش را تا مدت معینی مطالبه نکند و بابت آن مبلغی از سفارش‌دهنده بگیرد، خالی از اشکال نیست.^۳

• آیت الله تبریزی

۱- چنانچه بانک یا مؤسسه‌هایی پول شخص را، به صورت حواله، به شعبه یا بانکی دیگر و یا شهری دیگر ارجاع می‌دهند که برای این کارشان مبلغی دستمزد نیز بستانند، چگونه است؟ نیز فروش اسکناس به قیمت

۱- آیت‌الله بهجت، توضیح‌المسائل، مسئله ۲۲۹۳.

۲- آیت‌الله بهجت، توضیح‌المسائل، مسئله ۲۲۹۴.

۳- آیت‌الله بهجت، توضیح‌المسائل، مسئله ۲۲۹۵.

بیشتر، چه حکمی دارد؟

جواب: به عنوان حق الزحمه بگیرد یا از طرف اول قرض بگیرد و قرض گیرنده شرط کند مبلغی از آنچه را قرض گرفته کم کند و بقیه را به طرف سوم بپردازد، مانعی ندارد و نیازی به فروش ندارد؛ و اما فروش پول به همان جنس پول نسیه^۱ به زیاده همان قرض ربوی است و جایز نیست، والله العالم.^۱

• آیت الله سیستانی

۱- اعتبارات بانکی دو گونه است:

الف. اعتبار برای واردات: کسی که خواهان وارد کردن کالاهای خارجی است به بانک رجوع می کند و خواستار گشایش اعتبار می گردد. در نتیجه بانک متعهد می شود که اسناد کالاهای خارجی وارد شده را تسلیم صاحب اعتبار نماید و مبلغ آن را برای صادرکننده کالا واریز کند. و پس از تمام شدن معامله با صادرکننده کالا از طریق مکاتبه یا مراجعه به وکیل موجود در کشور و دریافت لیستی که کیفیت و کمیت کالاها را مشخص می کند، و پرداخت بخشی از قیمت کالا به بانک، در نهایت بانک اسناد را تحویل گرفته و مبلغ کالا را برای فروشنده ارسال می نماید.

ب. اعتبار برای صادرات: که جز در نام، با اعتبار قبلی تفاوتی ندارد و آنکه خواهان صدور کالایی به خارج است، خریدار خارجی برای ارتباط با او، نزد بانک، اعتباری می گشاید که بر اساس آن، بانک اسناد کالا را تحویل خریدار و مبلغ آن را پس از طی مراحل فوق، تحویل صادرکننده می دهد.

در نتیجه این دو گونه اعتبار، در حقیقت تفاوتی ندارد و اعتبار چه برای واردات و چه برای صادرات، عبارت است از تعهد بانک به پرداخت بدهی مشتری یعنی قیمت کالای خریداری شده به فروشنده و تسلیم اسناد آن به مشتری است.

البته یک نوع اعتبار دیگر وجود دارد، به این شرح که: صادرکننده لیستی شامل کیفیت و کمیت کالا را، بی آنکه معامله ای با وارد کننده صورت گرفته باشد، به بانک یا شعبه آن در کشور می فرستد و بانک نیز به نوبه خود آن لیست را برای خریدار احتمالی می فرستد. در صورتی که آن شخص خواهان خرید کالای موصوف در لیست باشد، از بانک خواهان، گشایش اعتبار می شود و بانک نیز به تحویل اسناد کالا و دریافت قیمت اقدام می کند.^۲

ظاهراً گشایش همه انواع اعتبارات مذکور در بانکها و اقدام به این عملیات نیز از سوی بانکها جایز است.^۳

بانک از صاحب اختیار دو گونه سود می برد:

۱- آیت اله تبریزی، استفتانات جدید، سؤال ۲۱۰۵.

۲- آیت اله سیستانی، توضیح المسائل، ملحقات، اعتبارات، مقدمه مسئله ۹.

۳- آیت اله سیستانی، توضیح المسائل، ملحقات، مسئله ۹.

الف. سودی از خدمات بانکی؛ مانند تعهد به پرداخت بدهی و ارتباط با صادرکننده کالا و گرفتن اسناد آن و تحویل آن به خریدار و ... . این نحوه سود گرفتن جایز است، زیرا داخل در عقد جعاله است، یعنی صاحب اعتبار برای بانک، مبلغی در ازای این خدمات تعیین می‌کند. همچنین می‌توان آن را (در صورتی که شروط صحت آن را داشته باشد) داخل در عقد اجاره دانست.

ب. بانک قیمت کالا را از مال خود، نه حساب مشتری می‌پردازد و در قبال عدم مطالبه آن از مشتری تا مدتی معین، سودی به صورت درصدی از کل مبلغ پرداختی به دست می‌آورد. گفته شده است که این نحو سود گرفتن را می‌توان به این شکل صحیح دانست که بانک به صاحب اعتبار پولی قرض نمی‌دهد تا با عقد قرض، وام ملک او شود و ربا حاصل گردد، بلکه بانک به درخواست مشتری بدهی او را به دیگری می‌پردازد و بنابراین ضامن صاحب اعتبار - طبق قانون اتلاف - ضامن غرامت است، نه ضامن قرض تا گرفتن سود حرام باشد.

ولی واضح است که صاحب اعتبار، تنها ضامن اصل بدهی خود به بانک است، پس گرفتن سود از سوی بانک در قبال دادن مهلت برای پرداخت آن، ربای حرام است. البته اگر صاحب اعتبار در قبال پرداخت بدهی از سوی بانک، اصل بدهی و سود مدت دار آن را - فرضاً دو ماهه - به عنوان جعل قرار دهد، این عقد داخل در جعاله خواهد بود و در این صورت صحت آن بی‌وجه نیست. همچنین می‌توان برای رهایی از ربوی بودن این معامله و تصحیح گرفتن سود، آن را در عقد بیع وارد کرد. چون بانک قیمت کالا را به ارز خارجی به صادرکننده آن می‌پردازد، می‌تواند آن مقدار از ارز خارجی را در ذمه مشتری به مبلغی از پول رایج کشور بفروشد که معادل آن ارز و سود مورد نظر است، و چون ثمن و مئمن جنسشان مختلف است، اشکالی ندارد. همه موارد قبل، مربوط به جایی است که بانک طرف حساب، خصوصی باشد؛ و در صورتی که بانک دولتی یا مشترک باشد، از آنجا که بدهی خواهان اعتبار را از اموال مجهول‌المالک می‌پردازد، شرعاً شخص مدیون بانک نمی‌شود. لذا تعهد به بازپرداخت اصل بدهی همراه با سود آن از قبیل ربای حرام به شمار نمی‌رود.^۱

۲- گاه شخصی یا اشخاصی مشترکاً در برابر مرجعی دولتی یا غیر آن، متعهد می‌شوند که پروژه‌ای را اجرا کنند، مانند آنکه مدرسه یا درمانگاه و یا پلی بسازند؛ در چنین مواردی گاه آنکه تعهد برایش صورت گرفته از تعهددهنده می‌خواهد تا تضمینی برای اجرای این پروژه بدهد و در صورت عدم اجرای آن در مهلت تعیین شده، خسارت‌های وارد را بپردازد، و برای آنکه به انجام تعهد مطمئن شود، از تعهددهنده کفیلی در این باب می‌خواهد. در اینجا است که تعهددهنده به بانک مراجعه می‌کند تا اسناد کفالتی صادر کند و طی آن کفالت کند که در صورت عدم اجرای تعهدات متعهد در مهلت مقرر و عدم پرداخت خسارات تعیین شده، بانک ضامن پرداخت خسارات است.

۱- آیت‌اله سیستانی، توضیح المسائل، ملحقات، مسئله ۱۰.

تعهد بانک نسبت به صاحب پروژه، مبنی بر ادای مبالغ درخواستی در صورت تخلف متعهد از اجرای آن و ادای خسارات، نوعی کفالت مالی است. و برای بانک گرفتن کارمزد معینی از متعهد به ازای کفالت از او مبنی بر اجرای پروژه جایز است، و می‌توان این قرارداد را از باب جعاله دانست به این صورت که متعهد، جعلی را برای بانک در صورت کفیل شدنش تعیین می‌کند و در این حال گرفتن این مبلغ برای بانک، حلال است.

اگر متعهد از اجرای پروژه در مدت تعیین شده تخلف ورزید و از پرداخت خسارت مقرر به کارفرما خودداری کرد و بانک که کفیل او است مبالغی درخواستی را به کارفرما پرداخت کرد، بانک می‌تواند به متعهد رجوع کند، زیرا تعهد و کفالت بانک، به درخواست شخص متعهد بوده است و او در نتیجه تعهدش ضامن خسارات وارد شده به بانک است، لذا بانک می‌تواند به او رجوع و خسارات را از او مطالبه کند.^۱

هرگاه صاحبان کالا - پس از آنکه بانک را از وجود کالا باخبر کردند- از گرفتن آنها و پرداخت اجرت بانک خودداری کنند، بانک کالا را می‌فروشد و از قیمت آنها حق خویش را استیفا می‌کند.

در حالت مذکور، برای بانک فروش کالا و برای دیگران خرید آن جایز است؛ زیرا به مقتضای شرط صحیح یا ارتکازی در این گونه موارد، بانک در صورت تخلف صاحبان کالا از گرفتن کالای خود و پرداخت حق بانک، از سوی آنان وکیل است که آن را بفروشد و در صورتی که فروش آن جایز باشد، خرید آن نیز جایز است.^۲

۳- یکی از خدمات بانکی، وصول سفته به نمایندگی از مشتری خویش است. به این ترتیب که پیش از سررسید آن، بانک امضاکننده سفته را از تاریخ سررسید و مبلغ آن باخبر می‌کند، تا برای پرداخت آن آماده شود و بانک پس از وصول مبلغ سفته، آن را به حساب مشتری خود واریز می‌کند و یا نقداً به او می‌پردازد و در قبال این خدمت کارمزدی دریافت می‌دارد. همچنین بانک نسبت به وصول چک به نمایندگی از مشتری خود در شهر او یا شهر دیگری اقدام می‌کند و در جایی که حامل چک، خود خواهان اقدام و وصول چک نیست، آن را به نمایندگی از او وصول می‌کند و در قبال این خدمت کارمزدی دریافت می‌دارد. وصول سفته و دریافت کارمزد به چند شکل است:

الف. استفاده‌کننده از سفته آن را به بانکی که محال علیه نیست، می‌دهد، و در قبال پرداخت کارمزدی معین، خواهان وصول مبلغ آن می‌گردد. ظاهراً این خدمت و دریافت کارمزد در قبال آن جایز است، مشروط بر آنکه بانک فقط سفته را وصول کند، لیکن وصول سود ربوی آن جایز نیست. می‌توان این کارمزد را از نظر فقهی جعاله دانست که طی آن طلبکار خواستار وصول طلب خود از طریق بانک می‌شود.

ب. استفاده‌کننده سفته، آن را به بانک محال علیه ارائه می‌کند، لیکن بانک نسبت به امضاکننده آن بدهکار نیست و یا با ارز دیگری جز آنچه بدو حواله شده بدهکار است. در این صورت، جایز است که

۱- آیت‌اله سیستانی، توضیح‌المسائل، ملحقات، مسئله ۱۳ و ۱۵.

۲- آیت‌اله سیستانی، توضیح‌المسائل، ملحقات، مسئله ۱۲.

بانک بابت قبول این حواله- با همان شرطی که در مورد قبلی گذشت- کارمزدی دریافت کند، زیرا پذیرفتن حواله بر آن که بدهکار نیست و یا به جنس دیگری جز آنچه در حواله آمده، بدهکار است، واجب نیست. از این رو گرفتن چیزی برای دست کشیدن از این حق و انجام خدمت، اشکالی ندارد. ج. امضاکننده سفته با اشاره به پرداخت وجه آن از حسابی که نزد بانک دارد، آن را به بانک حواله می‌کند، تا در سررسید آن از حسابش کسر شود و مبلغ آن به حساب دارنده سفته واریز شود و یا نقداً به او پرداخت گردد. در اینجا امضاکننده سفته، طلبکار خود را به بانک که بدهکار خودش است حواله داده است، لذا از نوع حواله به بدهکار به شمار می‌رود و موافقت محال علیه (بانک) با این حواله لازم است و بدون پذیرش آن از طرف بانک، نافذ نیست. لذا برای بانک جایز است که در قبال این حواله و پرداخت بدهی حواله‌دهنده، کارمزدی دریافت کند.^۱

۴- آیا کارمزد حواله‌جات بانکی مصداق ربا می‌باشد؟
جواب: خیر بلکه جعل است.^۲

• آیت الله مکارم شیرازی

حواله‌های بانکی یا تجاری که به آنها «صرف برات» گفته می‌شود مانعی ندارد، یعنی بانک یا تاجر پولی را از کسی در محلی می‌گیرد و حواله می‌دهد که از بانک یا طرفش در محل دیگر به آن شخص بپردازند و در مقابل این حواله از صاحب پول چیزی می‌گیرد، این معامله حلال است خواه حق حواله را از خود آن پول کم کند، یا جداگانه بگیرد. همچنین اگر بانک یا مؤسسه دیگر، پولی را به شخص دهد و حواله کند که این شخص پول را در محل دیگر به شعبه بانک یا شخص معینی بپردازد و اگر مقداری به عنوان حق‌الزحمه در این حواله بگیرد نیز، اشکال ندارد.^۳

• آیت الله وحید خراسانی

۱- اعتبارهای بانکی دو گونه است:

الف. اعتبار برای واردات: کسی که بخواهد کالایی از کشورهای خارجی وارد کند، باید- بنابر مقررات- در یکی از بانک‌های کشور واردکننده کالا، گشایش اعتبار نماید، و با گشایش اعتبار، بانک متعهد می‌شود پس از انجام معامله

۱- آیت‌اله سیستانی، توضیح المسائل، ملحقات، مسئله ۲۵.

۲- آیت‌اله سیستانی، استفتائات، سایت اینترنتی، سؤال‌ها و جواب‌ها، بانک، سؤال ۱۲.

۳- آیت‌اله مکارم شیرازی، توضیح‌المسائل، مسئله ۲۴۲۵.

بین طرفین- خریدار و فروشنده- از طریق مکاتبه یا مراجعه به نماینده و وکیل فروشنده در کشور خریدار، به موجب فاکتور ارسال شده از طرف فروشنده- که حاکی از تمام مشخصات و اوصاف کالای مورد معامله از جهت کیفیت و کمیت می‌باشد- مبلغ مورد اتفاق طرفین را، توسط بانک کشور فروشنده، به فروشنده بپردازد، و با این اقدام بانک درصدی- مثلاً مقدار ده یا بیست درصد- از کل بهای کالای سفارش شده را از سفارش‌دهنده دریافت می‌کند، و سپس تمام شدن معامله را به فروشنده اعلام می‌نماید، تا فروشنده جهت دریافت بهای کالا، اسناد حمل کالا را به بانک تحویل دهد، و با تحویل گرفتن اسناد حمل کالا- بر طبق مشخصات مورد توافق هنگام گشایش اعتبار- بانک تمام مبلغ را به فروشنده می‌پردازد.

ب. اعتبار برای صادرات: کسی که می‌خواهد کالایی را به کشورهای خارجی صادر کند، باید- طبق مقررات- خریدار خارجی در بانک کشورش گشایش اعتباری نماید، تا بانک پس از طی همان مراحل مذکور در گشایش اعتبار برای واردات، با صادرکننده کالا ارتباط برقرار کرده، و کالا را تحویل خریدار و بهای آن را تحویل فروشنده بدهد. بنابراین، عمل بانک در گشایش اعتبار برای واردات و صادرات یکی است. و گاهی صادرکننده کالا و یا نماینده و وکیل او، بدون آنکه قبلاً معامله‌ای با واردکننده انجام شده باشد، اسناد و صورت شامل: نوع کالا و کیفیت و کمیت و مشخصات آن را، به بانک می‌فرستد، و به بانک وکالت می‌دهد که آن صورت و اسناد را به کسانی که خریدار آن کالا می‌باشند، عرضه نماید، و چنانچه خریدار به قیمت معین شده قبول کرد، تقاضای گشایش اعتبار می‌کند، و بانک نیز به ترتیبی که گذشت مراحل تحویل کالا را به خریدار و تحویل بهای آن را به فروشنده انجام می‌دهد.

گشایش اعتبار برای خریدار، و قبول گشایش اعتبار و انجام تعهدات از طرف بانک جایز است.^۱

۲- جایز است بانک برای انجام گشایش اعتبار و تعهدات مربوطه، مبلغی از سفارش‌دهنده (خریدار) دریافت نماید. گشایش اعتبار و گرفتن مبلغ را از نظر شرعی بر عنوانی می‌توان تطبیق داد، که به سه عنوان در ذیل اشاره می‌شود: اول آنکه به عنوان اجاره باشد، یعنی سفارش‌دهنده، بانک را برای عمل گشایش اعتبار اجیر می‌کند، و مبلغ پرداختی را- که به نسبت معینی از بهای کالای سفارش شده که مورد توافق بانک و سفارش‌دهنده است- بابت اجرت عمل به بانک می‌پردازد. دوم آنکه به عنوان جعاله باشد، یعنی سفارش‌دهنده با بانک قرار می‌گذارد، که اگر بانک، عمل گشایش اعتبار را برای او انجام دهد، مبلغی را به بانک بپردازد، و بانک پس از انجام عمل گشایش اعتبار، حق دارد آن مبلغ را از او بگیرد. سوم آنکه به عنوان خرید و فروش انجام شود، به اینکه بانک مبلغ سفارش شده را با ارز خارجی و به پول کشور فروشنده کالا، به او می‌پردازد، و از سفارش‌دهنده و خریدار به پول رایج کشور خودش عوض آن را می‌گیرد، پس آن ارز خارجی را در ذمه خریدار به پول کشور خودش با فایده‌ای که می‌گیرد، می‌فروشد، و چون مورد معامله ارزی دو نوع مختلف می‌باشد، اشکالی ندارد. نگهداری کالا به وسیله بانک، گاهی بانک کالا را به حساب واردکننده، نگهداری می‌کند، به این صورت که پس از انعقاد قرارداد میان صادرکننده و واردکننده، و پرداخت مبلغ سفارش شده به فروشنده، و رسیدن اسناد و کالا به کشور خریدار، و اعلام بانک به خریدار برای گرفتن کالا، خریدار در گرفتن کالا تأخیر می‌نماید، و بانک کالا را به حساب او نگهداری می‌کند، و در مقابل اجرت معینی برای این عمل می‌گیرد. و گاهی بانک کالا را به حساب صادرکننده نگهداری می‌کند، به این صورت که صادرکننده، بدون قرارداد و معامله قبلی، کالا را حمل کرده و اسناد و صورت آن را به بانک می‌فرستد، تا بانک به بازرگانان کشور عرضه نماید، ولی کسی کالا را خریداری نمی‌کند، و بانک کالا را به حساب صادرکننده نگهداری می‌کند، و در مقابل، اجرت معینی

۱- آیت‌اله وحید خراسانی، توضیح المسائل، مسئله ۲۸۵۲.

برای این عمل از او می‌گیرد.^۱

۳- در هر دو صورت مذکور- چه کالا را بانک به حساب خریدار نگهداری کند و چه به حساب فروشنده- چنانچه گرفتن اجرت نگهداری کالا بر اساس شرط ضمن عقدی باشد، اگرچه به نحو ارتکاز، یعنی بودن در ذهن طرفین و عدم غفلت از آن باشد، چنانکه در این‌گونه معاملات معمول است، و یا اینکه نگهداری به درخواست و امر واردکننده و یا صادرکننده باشد، گرفتن اجرت برای آن جایز است، و در غیر این دو صورت، بانک حق ندارد چیزی بابت نگهداری به عنوان اجرت بگیرد. و اگر حمل کالا و ارسال اسناد به وسیله بانک با قرار داد قبلی بین واردکننده و صادرکننده صورت گرفته، و بانک وصول اسناد را به واردکننده ابلاغ کند، و او از گرفتن اسناد خودداری نماید، جایز است بانک برای رسیدن به حق خود، که قیمت سفارش شده را به فروشنده پرداخت کرده است- به مقتضای اختیاری که در این‌گونه موارد، واردکننده به بانک می‌دهد- کالا را به دیگری بفروشد.

ضمانت‌نامه‌های بانکی، گاه شخصی انجام کاری را از دولت یا از اشخاص به نحو مقاطعه‌کاری قبول می‌کند، مانند: ساختمان مدرسه یا بیمارستان، یا جاده‌سازی و مانند اینها، و در ضمن قرارداد، صاحب کار، برای اطمینان از عمل مقاطعه‌کار به تعهدش، از او ضمانت‌نامه بانکی برای مبلغ معینی مطالبه می‌نماید، که در صورت تخلف مقاطعه‌کار از انجام اصل کار و یا تخلف از شرایط قرارداد، برای جبران خسارت‌های احتمالی آن تخلف، از ضمانت‌نامه استفاده نماید، و مبلغ معین شده را دریافت کند، و برای این مقصود مقاطعه‌کار به بانک مراجعه می‌نماید، و از بانک تقاضای صدور ضمانت‌نامه‌ای به مبلغ مورد تقاضای صاحب کار می‌کند، و بانک با دریافت تضمین لازم، برای مقاطعه‌کار ضمانت‌نامه صادر می‌نماید، و برای صدور آن به نسبت مبلغ مورد ضمانت از مقاطعه‌کار، کارمزد دریافت می‌کند.^۲

۴- عقد ضمان به هر چه که دلالت بر آن تعهد کند- چه لفظ باشد، مثل ایجاب و قبول قولی، و چه عملی که دلالت بر آن بکند- محقق می‌شود، و فرق نمی‌کند که ضامن به صاحب کار تعهد نماید که مقاطعه‌کار، وجه الضمان را بپردازد، یا تعهد کند که مقاطعه‌کار به تعهدات و شرایط خود وفا نماید، و در صورت تخلف، وجه الضمان را بپردازد.

• آیت الله مظاهری

- حواله‌های بانکی یا تجاری که به آنها صرف برات گفته می‌شود، مانع ندارد، پس اگر بانک یا تاجر پولی را از کسی در محلی بگیرد و حواله بدهد که از بانک یا طرفش در محل دیگر، آن پول را بگیرد و در مقابل این حواله از دهنده چیزی بگیرد، مانع ندارد و حلال است.^۳

۱- آیت‌اله وحید خراسانی، توضیح المسائل، مسئله ۲۸۵۳.

۲- آیت‌اله وحید خراسانی، توضیح المسائل، مسئله ۲۸۵۴.

۳- آیت‌اله مظاهری، توضیح المسائل، مسئله ۱۸۵۱.